

Едиција
Docta Dicta

Др Јоргованка Табаковић
НАЧЕЛА И ДЕЛА

Издавач
ХЕРАеду, Београд
У сарадњи са Институтом VLATACOM, Београд

За издавача
Зорица Стабловић Булајић

Ликовно-графички уредник
Јелена Нешић

Штампа
Publish, Београд

Година издања
2024.

Тираж
1000

© 2024, HERAedu и Јоргованка Табаковић, Београд
Ово дело се не сме умножавати, фотокопирати или на било који
други начин репродуковати, у целини или у деловима, без писменог
одобрења аутора и издавача

НАЧЕЛА И ДЕЛА

Јоргованка Табаковић

Београд, 2024.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	9
1. ДЕВИЗНИ КУРС	
1.1. Наслеђе	24
1.2. Затечено стање	27
1.3. Заокрет	30
1.4. Девизни курс - кретање и интервенције по годинама.	32
1.5. Девизне резерве – управљање и промена структуре.	36
1.6. Ново Златно доба	43
1.7. Кључна обележја периода.....	46
2. ИНФЛАЦИЈА И МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА	
2.1. Наслеђе високе инфлације	51
2.2. Заокрет у првој години мандата	56
2.3. Нови модел репо аукција	62
2.4. Период ниске инфлације и ниских каматних стопа.	68
2.5. Период вишеструких криза, раст инфлације и стављање инфлације под контролу.....	82
3. БАНКАРСКИ СЕКТОР И ФИНАНСИЈСКА СТАБИЛНОСТ	
3.1. Затечено стање у банкарском сектору.....	98
3.2. Затварање банака и враћање поверења.....	108
3.3. Грчка криза.....	110
3.4. Решавање питања проблематичних кредита.....	112
3.6. Консолидација банкарског сектора	122
3.7. Регулаторна еквивалентност са ЕУ прописима.....	124

4.	ПОДРШКА ПРИВРЕДИ И ГРАЂАНИМА	
4.1.	Подршка генерисању сопствених извора финансирања . . .	135
4.2.	Кредитна активност.	143
4.3.	Регулаторне мере и олакшице привреди.	160
4.4.	Регулаторне мере и олакшице становништву	168
5.	ПЛАТНИ СИСТЕМ И ВРЕМЕ ИНОВАЦИЈА	
5.1.	Систем за инстант плаћања Народне банке Србије.	193
	Инстант плаћања на продајним местима	193
	Омогућавање конкуренције са циљем да мање компаније имају могућност да буду вендори инстант плаћања.	195
	Скенирање NBS IPS QR кодова са рачуна/фактура и иницирање инстант плаћања.	196
	Инстант плаћања на порталу еУправе.	196
	Услуга „Prenesi”	197
5.2.	Успешност националног платног система кроз бројке и трендове који говоре о томе које се услуге користе и у којој мери	198
5.3.	Народна банка Србије као оператор Међународног клиринг система у девизама између земаља у региону.	201
5.4.	Дина картица и иновације у овој области	203
	Плаћање на интернету DinaCard картицама	206
	Увођење чип технологије у DinaCard систем.	207
	Увођење бесконтактне технологије у DinaCard систем.	208
	Интернационална функционалност – сарадња са компанијама Discover и UnionPay	208
5.5.	Међубанкарске накнаде код плаћања платним картицама	211
5.6.	Платне институције	214
5.7.	Додатне иновације и дигитализација	215
	Дигитална имовина у Републици Србији.	215
	Закључивање уговора на даљину	217
	Прикључење Републике Србије Јединственом подручју за плаћања у еврима (SEPA – Single Euro Payments Area)	217
	Сет мера у циљу транспарентности накнада у платном промету и заштите стандарда грађана	218
	Платни рачун са основним услугама.	220

6.	ДЕВИЗНО ПОСЛОВАЊЕ И КРЕДИТНИ ОДНОСИ СА ИНОСТРАНСТВОМ	
6.1.	Важност Закона о девизном пословању	225
6.2.	Кредитни односи са иностранством	230
6.3.	Контрола девизног пословања и контрола мењачких послова (период 2019-2023. година)	232
6.4.	Платни промет са иностранством за потребе буџетских корисника	240
7.	ЗАШТИТА КОРИСНИКА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА	
7.1.	Затечено стање 2012. године	247
7.2.	Препоруке из маја 2013. године	248
7.3.	Измене и допуне Закона о заштити корисника финансијских услуга и доношење Закона о платним услугама - Децембар 2014. године	249
7.3.1	Одредбе које забрањују примену различитог типа курса	249
7.3.2	Одредбе које овлашћују НБС да утврђује и забрањује непоштену пословну праксу и неправичне одредбе уговора	250
7.3.3	Унапређење поступка по притужби	250
7.4.	Одлука НБС из 2015. године	251
7.5.	Допуна Одлуке о ефективној каматној стопи - додатно упознавање корисника са валутним и каматним ризиком (2018. година)	252
7.6.	Мере НБС у примени прописа у области заштите корисника код којих је могуће исказати финансијске ефекте	252
7.6.1.	Индивидуална заштита корисника кроз поступак по притужби	252
7.6.2	Индивидуална заштита корисника кроз поступке посредовања	253
7.6.3	Колективна заштита корисника - супервизорске мере (од 2019. године)	255
7.6.4	Додатне супервизорске мере са директним материјалним ефектима	256
7.7.	Посебне регулаторне мере у области заштите корисника	259
7.7.1	Предлог закона о конверзији стамбених кредита индексираних у швајцарским францима из марта 2019.	259

7.7.2 Одлука о ближим условима оглашавања финансијских услуга (март 2019.)	261
7.7.3 Споразум о смањењу накнада у вези са платним услугама за 30% (август 2022.)	264
7.7.4 Платни рачун са основним услугама (август 2022.) . . .	265
7.8. Мере НБС у примени прописа у области заштите корисника код којих није могуће исказати односно проценити директне финансијске ефекте	266
7.8.1 Инструкција за рефинансирање кредита код друге банке (март 2021. године)	266
7.8.2 Услуга промене платног рачуна	267
7.8.3 Активности у вези са спречавањем превара у платном промету	268
7.8.4 Забрана уговарања и примене неправичних уговорних одредби	271
7.8.5 Забрана обављања непоштене пословне праксе	272
7.8.6 Још неки ставови НБС	273
7.8.6 Дигитализација поступка по притужби (2019. година)	280
7.9. Статистички подаци о поднетим приговорима и притужбама	281

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – РЕЗУЛТАТИ ВРЕДНИ ИНВЕСТИЦИОНОГ РЕЈТИНГА	285
ПРИЛОГ – Релативна стабилност девизног курса и активност НБС на девизном тржишту	305
СКРАЋЕНИЦЕ	307
ПРЕГЛЕД ИЛУСТРАЦИЈА	309
БЕЛЕШКА О АУТОРУ	317

ПРЕДГОВОР

Стабилност није датост, не подразумева се сама по себи већ је то резултат који проистиче из правилно одмерених потеза, непрекидне посвећености и успешног савладавања увек присутних изазова. Ред није само супротност хаосу, него исходиште борбе која нас изводи из амбијента претњи и неизвесности у свет предвидљивости. Исписује се неким показатељима који су прихваћени као мерило стабилности али се уложен труд у њихово остваривање не може једноставно описати, иза њих стоји дуги низ дана, месеци и година истрајности. Хераклитова ватра из које све настаје.

Током претходних 12 година Србија је прешла пут од земље коју је одликовала монетарна и финансијска нестабилност и неизвесност, до земље која има инфлацију упоредиву са развијеним земљама, стабилну валуту, рекордан ниво девизних резерви, стабилан финансијски систем.

Стабилност девизног курса постала је у Србији нова нормалност. Промењен је приступ спровођењу политике девизног курса динара према евр. Уместо пуштања значајнијих осцилација, које су водиле јачању инфлаторних притисака, неизвесности пословања, високим курсним разликама у домаћој привреди и порасту проблематичних кредита, што је била карактеристика домаћег тржишта пре августа 2012. године, од тада па до данас једна од основних карактеристика Народне банке Србије остаје релативна стабилност курса динара према евр.

Наслеђена висока инфлација крајем 2012. од 12,2% за годину дана је снижена на 2,2%. Инфлација је чувана на ниском нивоу, од краја 2013. године до краја 2021. године (око осам година), када долази до ескалације глобалних инфлаторних притисака. Постигнута и очувана ценовна стабилност омогућила је вишегодишњи период ниских каматних стопа на кредите у динарима (смањењем референтне

каматне стопе са затечених 11,75% током 2012. године на 1% крајем 2020. године), што се одразило на смањивање трошкова задуживања привреде и грађана. Каматне стопе за динарске кредите привреди смањене су за 8,9 п.п., док су каматне стопа на динарске кредите становништву смањене за 9,8 п.п. (за промену каматних стопа дат је период крај 2012 – јун 2024.).

Од децембра 2012. године Народна банка Србије своје основне операције на отвореном тржишту, реверзне репо операције (репо продаје благајничких записа), којима повлачи вишкове динарске ликвидности на недељном нивоу, спроводи по систему вишеструких варијабилних стопа. Овакав систем, омогућио је Народној банци Србије да током 12 година има већу флексибилност и ефикасност у спровођењу монетарне политике.

Као последица деловања вишеструких криза на глобалном нивоу, инфлација у Србији је последњих година, након пандемије и више међународних конфликта, увезена и њена другачија природа захтевала је и другачије реаговање и Владе и Народне банке Србије – у континуитету, али постепено. Чинили смо све да заштитимо стандард становништва, али и да не угрозимо привредни раст. Захваљујући томе инфлација је од априла 2023. на стабилној опадајућој путањи и сада је више него троструко мања у односу на врхунац из марта 2023. године, као што смо све време и пројектовали. У мају 2024. године инфлација се вратила у границе циља од $3 \pm 1,5\%$, а њено приближавање централној вредности циља од 3% очекујемо током наредне године.

Динар је током последњих 12 година номинално ојачао за 1,3% према еврџ. Истовремено, Народна банка све време води рачуна да девизне резерве у временима појачаних депрецијацијских притисака пажљиво користи – инвестира у стабилност курса, а да у амбијенту преовлађујућих притисака ка јачању динара – девизне резерве увећава, градећи тако додатни слој сигурности за домаћи финансијски систем. Од 6. августа 2012. године до данас, Народна банка Србије је на девизном тржишту нето купила готово 10 (тачније: 9,85) милијарди евра и тиме, као најзначајнији појединачни фактор, допринела да у наведеном периоду девизне резерве земље буду више него удвостручене и да крајем јула 2024. године износе преко 28 милијарди евра. То је за 18 милијарди евра (готово 180%) више него крајем јула 2012. године (када су износиле 10,1 милијарду

евра), док смо нето девизне резерве у истом периоду више него учествостручили (повећали за 332%) – са 5,5 милијарди евра на 23,9 милијарди евра).

Раст девизних резерви праћен је и јачањем њихове структуре – значајно смо повећали количину, вредност и учешће злата. Од августа 2012. године, злато је количински увећано преко 3 пута (са 14,8 тона крајем јула 2012. на актуелних рекордних 46,8 тону), куповином на међународном тржишту (током 2019, 2020. и 2024. укупно 17 тона), али и из домаће производње, при чему је сво злато највишег квалитета и чистоће (преко 99,5%). Учешће злата у резервама удвостручено је са око 6% на око 12%, а његова вредност повећана је преко пет пута (са 0,6 милијарди на 3,4 милијарди евра). Од јула 2021. године, готово све златне резерве налазе се у Србији, у трезорима Народне банке Србије. Тада је свих 12 тона злата купљених у иностранству 2019. и 2020. год. пребачено у трезор НБС, као и 1 тона преостала из сукцесије. Тренутно се једино 5 тона злата купљених почетком јула 2024. године налазе на алоцираном рачуну Народне банке Србије код Централне банке Швајцарске у Берну.

Захваљујући заједничким институционалним напорима на решавању питања проблематичних кредита, њихово учешће у укупним кредитима банкарског сектора је смањено на историјски најнижи ниво – на испод 3%, са затечених око 20%. Банкарски сектор је престао да буде фискални ризик, могуће оптерећење за јавне финансије, а значајан пад проблематичних кредита подстакао је раст кредитирања и тако постао један од генератора привредног раста, подршка економском напретку и расту стандарда грађана Републике Србије.

Услед проблема у пословању изазваних неодговарајућим управљањем и надзором пре 2012. године, у периоду 2012 – 2014. године били смо принуђени да затворимо четири банке (Нова Агробанка, Развојна банка Војводине, Привредна банка Београд и Универзал банка Београд). Тиме су створене основе за враћање потпуног поверења у банкарски систем, уз све релевантне показатеље пословања банака, који су знатно изнад регулаторних захтева Народне банке Србије.

НБС је након годину дана преговора, поступак реструктурирања Сбербанке окончао закључењем Споразума о намирењу којим је претходном акционару Сбербанке исплаћена фер купопродајна цена у износу од 70,05 млн евра уз одрицање акционара од свих

постојећих и будућих тужбених захтева, чиме је онемогућено покретање неких будућих тужбених поступака и накнадних захтева за накнаду штете у износу и до 120 млн евра.

Захваљујући одговорном приступу Народне банке Србије успешно је спроведена консолидација банкарског сектора, и очувана стабилност и у условима промена у пословању појединих матичних банака (на пример током „грчке“ кризе из 2015. године, пандемије корона вируса, сукоба у Украјини).

Очувано је поверење у банкарски сектор. Раст динарске и девизне штедње и њихови рекордни нивои (са испод 18 милијарди динара крајем 2012. на 165 милијарди динара колико износи крајем јула 2024, односно са 8,3 милијарди евра на 15 милијарди евра). Као резултат унапређења политичке и економске сарадње са Кином и Уједињеним Арапским Емиратима реализоване су и две гринфилд инвестиције у банкарски сектор из 2014. и 2016. године – Мирабанк и Bank of China Србија, које су допринеле и диверсификацији инвестиција у банкарском сектору и даљем унапређењу економске сарадње са матичним земљама тих инвеститора. Добијена је оцена Европске комисије из 2019. године о еквивалентности регулаторног и супервизорског оквира за банке у Републици Србији са европским оквиром, као прва земља из окружења која није члан ЕУ.

У условима пандемије и изражених негативних ефеката глобалних шокова, доносили смо мере којима се пружа подршка грађанима, привреди и финансијском сектору:

- два дана након проглашења ванредног стања у земљи, у марту 2020. године, усвојени су прописи којима је омогућен мораторијум грађанима и привреди од 90 дана у отплати обавеза по основу кредита и финансијског лизинга, а у јулу 2020. године и додатни мораторијум у трајању од два до три месеца,

- Народна банка Србије је у децембру 2020. године прописала и додатне мере репрограма и рефинансирања обавеза дужника банака и давалаца лизинга који су посебно погођени пандемијом,

- смањена је референтна каматна стопа за 1,25 п.п. на 1% што је тада био њен нови најнижи ниво у режиму циљања инфлације,

- повећане су динарска и девизна ликвидност банака, путем директних репо операција, своп аукција и билатералне куповине динарских државних обвезница од банака,

- динарске корпоративне обвезнице издате од стране домаћих привредних друштава укључене су у монетарне операције,

– учешће у дефинисању оквира гарантне шеме Владе Републике Србије на основу које банке клијентима одобравају динарске кредите по нижим каматним стопама и одобравање стимулативних мера у виду више стопе ремунације на износ издвојене обавезне резерве за банке које одобравају кредите из гарантне шеме по повољнијим условима,

– успостављена је превентивна репо линија са Европском централном банком, путем које би се, у случају потребе, домаћем финансијском систему могла обезбедити додатна ликвидност у еврима.

Народна банка Србије је донела бројне мере којима се олакшава отплата кредита клијентима који имају финансијске потешкоће услед пандемије, раста инфлације, раста каматних стопа и сл.

– ради очувања стабилности финансијског система и заштите корисника финансијских услуга, у септембру 2023. усвојили смо мере којим су привремено ограничене каматне стопе на стамбене кредите,

– полазећи од економске ситуације у којој су се нашли поједини пољопривредни произвођачи, као и стратешког значаја пољопривредне производње за грађане и привреду, пољопривредницима је у октобру 2022. године омогућен репрограма постојећих обавеза код банака и давалаца лизинга, након чега је обухват ове олакшице проширен и на лица која се баве откупом и складиштењем воћа у хладњаци,

– дата је подршка грађанима у финансијским тешкоћама тако да банке могу да им продуже рок за отплату готовинских, потрошачких и других сличних кредита, као и олакшице услова отплате стамбених кредита.

Предузели смо велики број активности у оквиру нове функције заштите корисника финансијских услуга:

– унапређен је процес предуговорног информисања клијента о финансијским услугама, у циљу њихове заштите од ризика који могу доћи по основу раста каматних стопа и девизног курса,

– на основу измена и допуна Закона о заштити корисника финансијских услуга из децембра 2014. године којим је предвиђена примена истог типа курса динара и за кредите који су одобрени корисницима пре почетка примене тог закона (2011. године), корисницима је уштеђено око 51,9 милиона евра,

– на основу одлуке Народне банке Србије из 2015. године банке су корисницима вратиле око 5,12 милијарди динара по основу камате коју су наплатиле једностраним променама каматне стопе,

- на основу мишљења Народне банке Србије, банке од 2020/2021. године, приликом превремене отплате кредита корисницима враћају (умањују дуг за отплату) око 5 милиона евра годишње,

- активно смо пратили поступање банка на тржишту, па смо због непоштене праксе, односно због поступања супротно прописама неким банкама забранили да наплаћују одређену накнаду, чиме смо њиховим корисницима уштедели око 1,8 милиона евра годишње,

- одређене супервизорске мере довеле су у последње три године до отписа дуга према корисницима у износу од 2,2 милијарди динара,

14

- поред свега наведеног у последње четири и по године директни позитиван ефекат за кориснике чије су притужбе биле основане износи око 144,9 милиона динара, уз додатних 1,5 милиона динара из поступка посредовања, док је директан материјални ефекат за кориснике од контролних поступака износи 1,03 милијарди динара,

- за кориснике услуга осигурања је од 2018. године у поступку посредовања пред НБС остварен директан позитиван материјални ефекат од 25,2 милиона динара.

Народна банка Србије води рачуна, прати и промовише сигуран и стабилан рад шест платних система. Својим активностима обезбедили смо поузданост рада свих платних система, као и сигурност и ефикасност извршавања платних трансакција у тим системима. У платним системима чији је оператор Народна банка Србије у 2023. години реализовано је преко 386 милиона плаћања, што представља раст од 76% у односу на укупан број трансакција који је извршен у платним системима 2013. године. Присутан је изражен раст плаћања употребом мобилног и интернет банкарства, како по броју корисника тако и по броју трансакција. Увели смо савремен правни оквир за платне услуге који подстиче иновације и у равни је с најбољом европском и светском праксом. Међу првима у свету развили смо систем за инстант плаћања Народне банке Србије – IPS НБС систем, чиме смо грађанима и привреди омогућили да плаћају било где и било када уз пренос новца на рачун примаоца у свега неколико секунди. У циљу обезбеђивања финансијске стабилности у погледу независности свог платног система, смањења трошкова и модернизације домаће платне картице, стратешки смо радили на развоју националног картичног система – DinaCard.

Често се у круговима економиста неосновано посеже за одвајањем економије од политике. Као и увек, тако и сада, чврсто истичем да је основа свих резултата у економском делу – монетарне, фискалне и финансијске стабилности, и привредног раста, у постигнутој и очуваној политичкој стабилности.

Стабилност нема алтернативу. Било је мноштво изазова, вишедимензионалних криза које су показивале вишегодишњу постојаност. Континуитет у постизању и очувању ценовне и финансијске стабилности уз подршку привредном расту је визија која ме води, пред којом сви ти савладани изазови остају сведочанство онога што смо урадили до сада јер ово је делатност у којој нема коначних победа.

1.

ДЕВИЗНИ КУРС

Релативна стабилност
девизног курса постала је
нова нормалност

Поред грба, заставе и химне, основна обележја сваке државе су језик, култура и национална валута. Наша валута је динар. Законом о ковању српске сребрне монете из 1873. године успостављен је домаћи новчани систем у којем се користи динар као средство плаћања. Крајем 2023. године обележен је век и по постојања динара. Овај јубилеј смо дочекали са резултатом достојним традиције – стабилном валутом која је постала нова нормалност.

Говор Гувернера Ј. Табаковић
на отварању Изложбе
150 ГОДИНА СРПСКОГ ДИНАРА,
21. 12. 2023. НБС

Слика 1. Прва папирна новчаница
СТО ДИНАРА У ЗЛАТУ коју је издала
Привилејована народна банка Србије 1884.

Рејке су њриликe у којима човек осеји овакав њонос. Привилејију да буде сведок историје и ѡрадиције дује век и њо. Часји да својим деловањем, речју и сѡремљењима ѡо дујо ѡрајање и одолевање бројним изазовима насѡји да учврсѡи и још више уздијне. Добро дошли у нашу кућу, нашу Народну банку Србије на данашњи, моју ређи – историјски